

Michael Woods

RURALNA GEOGRAFIJA. Proces, odjeci i iskustva u ruralnom restrukturiranju Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Zagreb, 2020., 348 str.

Woodsov udžbenik *Ruralna geografija* sastoji se od predgovora, zahvala, pet dijelova podijeljenih na daljnja poglavlja te bibliografije i kazala. Prvi dio uvodi čitatelja/icu u koncept ruralnoga, dok se u drugom i trećem dijelu opisuju društvene i ekonomske promjene na ruralnim područjima, pretežno utemeljene na kvantitativnim aspektima. Četvrti dio donosi kvalitativne aspekte života i rada ljudi na ruralnim prostorima, dok u petom, zaključnom dijelu Woods ponovno promišlja o samom pojmu ruralnoga.

U prvom, uvodnom dijelu Woods se pita što zapravo znači pojam ruralno i kako ga definirati. Naizgled jasan i svima poznat pojam krije brojne nesuglasice u samom pristupu tom konceptu. One se većinom javljaju iz dva razloga: pre naglašavanja dihotomije selo-grad i nedovoljnog naglašavanja raznolikosti sela. U akademskoj zajednici ruralno predstavlja relativno nov pojam koji se razvio tijekom 1920-ih i 1930-ih kada se selo susretalo s velikim društvenim i ekonomskim promjenama. Referirajući se na K. Halfacreeja, Woods navodi opisne i sociokulturne definicije te ruralno kao lokalitet i kao društvena reprezentacija. Upravo ruralno kao društveni konstrukt predstavlja glavni pristup u ovoj knjizi jer se nastojalo opisati procese koji oblikuju iskustva ljudi iz ruralnih prostora razvijenog svijeta i razumijevanje suvremene ruralnosti.

Drugi dio ove knjige usmjeren je na procese (ekonomske, društvene, demografske i

ekološke) koji oblikuju suvremeno selo. U prva tri poglavlja ovog dijela opisuju se ekonomske promjene iz kasnog 20. i ranog 21. stoljeća kada dolazi do ruralnog restrukturiranja zbog modernizacije i globalizacije. Učinci modernizacije na restrukturiranje sela vidljivi su u tehnološkim inovacijama, razvoju infrastrukture, motornih vozila i telekomunikacijskih tehnologija te društvenim promjenama zbog kojih se pojavljuju slični trendovi u ruralnim i urbanim područjima. Globalizaciju Woods detaljnije objašnjava razlažući je na ekonomsku i kulturnu globalizaciju te globalizaciju mobilnosti. Značaj ekonomske globalizacije očituje se u tome što je ruralna ekonomija danas ovisna o vanjskim čimbenicima (investicije, državna potpora, turistička potrošnja), a zarađeni dohodak više ne kruži unutar ruralne ekonomije. Važna je promjena i što se prijašnja ruralna ekonomija temeljila na proizvodnji i jednoj gospodarskoj grani (uglavnom poljoprivredi), dok se današnja ruralna ekonomija temelji na pružanju usluga i manje sigurnim poslovima. Ruralni prostor postaje prostor konzumacije gdje se važnost pridaje seoskom turizmu, oglašavanju autohtone hrane kao brenda, upotrebi ruralnih lokacija za snimanje filmova i slično.

S ekonomskim restrukturiranjem došlo je i do društvenog restrukturiranja tijekom prošlog stoljeća. Izmjenjuju se procesi urbanizacije uslijed sve češćeg posjedovanja vlastitog vozila, tehnološkog napretka, širenja visokog obrazovanja i kontraurbanizacije, procesa koji prvi put spominje B. Berry 1976. Kao razloge emigracije u ruralna područja stanovnici navode važnost okoliša, obližnjeg otvorenog prostora te privatnost i sporiji tempo života. Gledajući demografsku strukturu ruralnog sta-

novništva sve je više starijeg stanovništva jer mlado stanovništvo napušta selo zbog obrazovanja i posla, a dodatno ga osnažuje umirovljeničko useljavanje. Woods govori o klasnoj rekompoziciji u ruralnim prostorima koja je najočitija u gentrifikaciji – porastu vrijednosti nekretnina s pojavom srednje klase iznad razine platežnih mogućnosti lokalnog stanovništva s nižim primanjima. Mijenja se dinamika života u zajednicama koju Woods objašnjava na temelju modela zajednice R. Liepina. Ruralni identitet ugrožen je zatvaranjem institucija poput banaka, škola i objekata kao što su trgovine i društveni domovi jer je, između ostaloga, smanjena mogućnost redovite interakcije među članovima. Povijesno znane homogene ruralne zajednice zamjenjuje supostojanje različitih zajednica koje su sve više interesno, a sve manje geografski uvjetovane.

Na spomen ruralnosti česta je asocijacija na mističnu, netaknutu prirodu. Međutim, promjene u poljoprivredi koju prate upotreba agrokemikalija, prenamjena pašnjaka u oranice, deforestacija i slično ostavile su duboki trag na ruralni okoliš. Pojavi ekoloških problema pridonose još kontraurbanizacija zbog stambene gradnje i gradnja infrastrukture uopće te porast broja turista. No, ruralna područja nisu mimoišle ni globalne ekološke promjene poput globalnog zatopljenja. Suodnos ruralnog društva i okoliša može se promatrati iz dvije perspektive. Iz utilitarne perspektive smatra se da određene okolišne promjene ne mogu ugroziti prirodu jer je dovoljno fleksibilna, dok se iz prirodnjačko-ruralističke perspektive smatra kako su okolišne promjene već počinile nenadoknadivu štetu i potrebna je hitna intervencija.

Treći dio, *Odgovori na ruralno restrukturiranje*, prikazuje reakcije donositelja ruralnih politika i samih ruralnih zajednica na promjene nastale ruralnim restrukturiranjem. Jedan od važnih aktera u odgovorima na ruralno restrukturiranje svakako su vlade koje su uz strategije za podržavanje i reguliranje poljoprivrede bile primorane razviti nove strategije za ruralni gospodarski razvoj i očuvanje ruralnog okoliša. Ruralne politike po novome postaju integriranije, uključuju se interesne skupine koje se mogu razlikovati prema stupnju utjecaja i pristupa vladajućim kreatorima politika (insajderske i autsajderske skupine). Često se govori o pojmu razvoj, koji je u užem spektru interesnih sfera vlada, a Woods kao i u ostatku knjige skreće pozornost na distinkciju pojmovi razvoj i regeneracija. Ključnu razliku vidi u tome što razvoj podrazumijeva progresivnu promjenu, tj. modernizaciju, a regeneracija korektivne akcije za povratak bujne ekonomije u nekadašnje stanje. Kako bi se potaknuo ruralni razvoj postoje državne intervencije odozgo i odozdo. Pristup ruralnom razvoju odozgo ovisi o vanjskim investitorima, korporacijama koje očekuju povrat svojih investicija. Kod pristupa ruralnom razvoju odozdo ključni su akteri same lokalne zajednice koje se potiče na samostalno rješavanje problema, primjerice povlačenjem javnih sredstava za provođenje projekata. Takav pristup temelji se na endogenom razvoju, a provodi ga primjerice EU. Iako se sve više zagovara pristup odozdo, Woods potiče na razmišljanje imaju li sva ruralna područja jednake šanse za takvo natjecanje. Zagovaranjem ovog pristupa prenosi se odgovornost s države na samu zajednicu za oblikovanje budućnosti ruralnih područja, smatra Woods. Ekonomskim

restrukturiranjem koje je stvorilo ekonomiju utemeljenu na razmjeni dolazi do komodifikacije sela – selo se nastoji sve više uklopiti u popularnu društvenu konstrukciju ruralnosti i postaje područje potrošnje: filmska kulisa, poželjno turističko odredište, ali i novi dom onima željnim ruralne idile.

Važan segment upravljanja ruralnim prostorima danas čini zaštita ruralnog okoliša koje se nalazi u opasnosti zbog modernizacijskih procesa, intenzivnih poljoprivrednih politika i komodifikacije sela. U ovom poglavlju Woods iznosi različite pristupe „ozelenjavanju“ ruralnih politika gdje jedan polazi od određivanja i imenovanja zaštićenih područja gdje se konzervacijom ili prezervacijom kontrolira upravljanje istima. Drugi pristup podrazumijeva planiranje upotrebe zemljišta, a treći pristup promiče agrookolišne mjere kojima je cilj poticanje poljoprivrede koja štiti okoliš. Agrookolišne mjere prve je uvela EU 1980-ih, a temelje se na dobrovoljnom sudjelovanju poljoprivrednika nakon što procijene isplativost mjera u vidu potpore, subvencija i drugih načina provođenja. Prethodno opisani procesi utječu na to da ruralno područje postaje plodno tlo za sukobe.

Četvrti dio nosi naziv *Iskustva s ruralnim restrukturiranjem* i u skladu s tim obrađuje kako različite skupine ljudi u seoskim sredinama doživljavaju ruralno restrukturiranje i njegove posljedice. Promatrajući društvene procese na ovim prostorima iznimno se važnim pokazuje koncept zajednice koju sada mnogi s nostalgijom opisuju kao izgublenu i fragmentiranu. Razlog tomu je promjena obrazaca društvene interakcije od onih usmjerenih prema unutra ka onima usmjerenima prema

van. U skladu sa sveprisutnim mitom ruralne idile, Woods obrazlaže je li tomu zaista tako i kakva su zapravo iskustva ljudi koji žive i rade u seoskim sredinama. Na kvalitetu života na selu uvelike su utjecale kontraurbanizacija i s time povezana gentrifikacija gdje se lokalno stanovništvo s nižim primanjima nastanjuje u standardnim ruralnim stanovima. Nepovoljna zdravstvena slika ruralnog stanovništva odraz je sljedećih čimbenika: stariji profil stanovništva, problemi pružanja zdravstvene zaštite zbog prostorne udaljenosti i poteškoća u pronalaženju i zadržavanju zdravstvenih stručnjaka/inja te stresna iskustva života na selu za neke stanovnike/ice. Zbog izolacije, odsječenosti i nedostatka raznolikih sadržaja dolazi do zlouporabe opojnih droga. Također, problemi s mentalnim zdravljem dodatno su otežani zbog nedostatka mogućnosti primjerene liječničke pomoći i stigmatizacije u društvu. Iako su stope kriminala niže u ruralnim nego urbanim područjima, ono se ipak odvija u vidu nezakonitog lova ili proizvodnje, međuljudskog nasilja i društvenih nereda prouzrokovanih „mladima koji vise oko“ (str. 243). Iskustva djece, mladih i starijih ljudi u ruralnim zajednicama oblikovana su problemima s pristupom uslugama, lošim javnim prijevozom i ovisnošću o drugima.

Ruralno tržište rada također je prošlo mnoge transformacije pa ga, između ostaloga, obilježava sve manja zaposlenost u tradicionalnim ruralnim djelatnostima. Mogućnosti zaposlenja otežane su zbog pristupa prijevozu, troškova uključivanja na tržište rada i ograničenosti na poslove koji ne koriste u potpunosti vještine i kompetencije stanovnika/ica. Ruralna područja upravo su iz tih razloga pogođena deprivacijom i

siromaštvom. Posebno su pogođeni radnici/ce migranti i ljudi različitog etničkog podrijetla koji obavljaju niskokvalificirane, marginalne i obično privremene poslove. Desio se i preokret u rodnoj ravnoteži radne snage gdje žene sve više obavljaju plaćene poslove, pogotovo u ruralnom turizmu. Ovo poglavlje Woods završava prikazom alternativnih životnih stilova na ruralnim područjima: *new age* putnici, separatističke lezbijске zajednice i militantni pokreti u ruralnim dijelovima SAD-a.

U petom dijelu autor donosi zaključke proizašle iz pregleda procesa, odjeka i iskustava ruralnog restrukturiranja te ponovno promišlja o konceptu ruralnoga. Seoske sredine su heterogeni entiteti koji se mogu razlikovati prema okolišu, gustoći naseljenosti, ekonomskoj strukturi, blizini metropolitanskom središtu i mnogim drugim čimbenicima zbog čega su različita poimanja ruralnosti. Stoga se ne može ponuditi jedinstvena, sveobuhvatna definicija ruralnoga. Ono što se može sa sigurnošću utvrditi je da je ekonomsko i društveno restrukturiranje povećalo razlike među ruralnim sredinama, a smanjilo među urbanim i ruralnim sredinama. Iako se u ovoj knjizi analizirao pristup ruralnom kao društvenom konstrukt, odnedavno istraživači ruralnoga pokušavaju shvatiti načine izvođenja i stvaranja ruralnosti. Načini izvođenja istražuju kako je ruralnost ukorijenjena u društvenim procesima promatrajući aktivnosti kao izvedbe ruralnosti poput tradicionalnih ruralnih sportova (lov, streljaštvo), sajmovi, priredbi i drugih. Stvaranje ruralnosti dotiče se sela kao hibridnog prostora u kojem međusobno djeluju društveni i prirodni entiteti. S ciljem stjecanja šireg uvida u ruralno potiče se proučavanje međusobne povezanosti prirode i ruralnosti,

grada i sela i ruralnih iskustava u razvijenim i zemljama u razvoju.

Kroz čitavu knjigu Woods potkrepljuje procese, ideje i pristupe istraživanju ruralnog prostora primjerima iz Sjeverne Amerike, Europe, Australije, Novog Zelanda i Japana. Ovaj koncizno strukturiran udžbenik pruža izvrstan uvod u najvažnije ekonomske, demografske, društvene i ekološke promjene s kojima se susrelo i još uvijek se susreće suvremeno ruralno područje razvijenog svijeta. Važno je naglasiti da je izvorni tekst nastao 2005. godine, ali se navedene konstatacije svakako mogu primijeniti kao polazište u istraživanjima ruralnih prostora.

Emma Bašić

Ksenija Klasnić, Suzana Kunac i Petra Rodik
UKLJUČIVANJE ROMA U HRVATSKO DRUŠTVO. Žene, mladi i djeca
Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske, Zagreb, 2020., 221 str.

Knjiga *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: žene, mladi i djeca* objavljena je 2020. godine u izdanju Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske kao nastavak projekta *Prikupljanje i praćenje baznih podataka za učinkovitu provedbu Nacionalne strategije za uključivanje Roma* provedenog tijekom 2017. i 2018. godine. Naime, nakon uspješne provedbe Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske osigurao je nastavak projekta i izradu dodatnih publikacija u okviru projekta *Ispunjavanje preduvjeta*